

Dr. Öğr. Üyesi Özgür BAŞYİĞİT
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

**İŞ GÜCÜ HUKUKU KAPSAMINDA
ÇALIŞMA HAKKI İLE
ESNEKLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ
VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2025

Mayıs 2025

ISBN: 978-625-5957-61-0

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com

bilgi@filizkitabevi.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye’deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.’ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

20. yüzyılın en büyük hukuki başarılarından biri insanların milliyeti, cinsiyeti, ırkı, rengi, dili, din veya inancı, etnik veya sosyal kökeni, yaşı, ekonomik durumu, medeni hali ve siyasi görüşü ne olursa olsun insan onuruna uygun şekilde yaşama hakkına devletler tarafından saygı duyulması ve korunması anlayışının yaygınlaşması olmuştur. Bu anlayışın yaygınlaşmasından olumlu etkilenen hakların başında çalışma hakkı gelmektedir. Başka pek çok hakkın gerçekleştirilmesindeki güçlü rolü nedeniyle çalışma hakkı insan hakları hukuk sistemlerinde önemli bir referans haline gelmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kurulmasıyla birlikte çalışma haklarına saygı modern toplumların güçlü bir değeri haline dönüşmüştür. Bundan dolayıdır ki İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'ne işçi haklarının dahil edilmesi sürpriz bir gelişme olmamıştır. Böylece çalışma hakkının güvence altına alınmasının insanlık onurunu güvence altına alan temel unsurlardan biri olduğu görüşü hakim fikir haline gelmiştir.

Herkesin adil, saygın ve onuruna uygun bir şekilde yaşama hakkı vardır. Bu hakkın gerçekleştirilmesi sadece çalışma hakkının tanınması ve buna bağlı olarak ücretin güvence altına alınması ile sağlanamaz. Çalışma saatlerinin makul bir şekilde sınırlandırılması, haksız feshe karşı koruma, ayrımcılığı engelleyici mekanizmaların etkinleştirilmesi şarttır. Ancak, aşırı liberal fikirler ve küreselleşmenin etkisiyle temel işçi haklarına ilişkin değersizleştirilmiş bir vizyon ortaya çıkmıştır. Bu vizyon dahilinde işçi haklarının insan haklarıyla bağdaşmadığı, hatta devletlerin sosyal güvenlik haklarını gerçekleştirmek için olumlu eylemlerde bulunmaması gerektiği görüşü dahi savunulur hale gelmiştir. İşverenlerin sırf kendi kâr anlayışları doğrultusunda devletin çalışma yaşamından tamamen çekilmesi gerektiği fikri de ortaya çıkmıştır. Mülkiyet hakkının yalnızca bir kesime ait olduğu ve dolayısıyla belirli bir grup lehine olacak şekilde mülkiyete erişim imkanı sağlayan hakların kısıtlanması gerektiği yönlü görüşlere katılmak mümkün değildir. Vesayet niteliğindeki çalışma ilişkilerini düzenleyen hükümler işçilerin lehine değildir. Herkesin eşit bir biçimde çalışma hakkına erişmesi ahlaki bir özlemle sınırlı olamaz. Kıt kay-

nakların toplumun bütününe menfaatine uygun olarak kullanılmasının kaçınılmaz koşulu, çalışmaya bağlı dayanışma haklarının meşrulaştırılmasından ve sosyal hakların insanların maddi refahını artıracak şekilde korunmasından geçmektedir.

İşçi hakları küreselleşmenin yarattığı derin değişimlerden doğrudan etkilenebilmektedir. Gelişen teknolojiler, dijitalleşme, yapay zekanın yaygınlaşması ve farklılaşan ihtiyaçların sonucu olarak geleneksel üretim organizasyonları zayıflamaya başlamıştır. Üretim süreçlerinin hızlı bir biçimde farklı coğrafyalara taşınabilir hale gelmesiyle birlikte işverenler boğucu çalışma düzenlemelerinden kaçmak için işçilik maliyetlerinin daha düşük olduğu yerlere yönelmeye başlamıştır. Bu durum araçlardan yoksun bir İş Hukuku imajını ortaya çıkarmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından oluşturulan çalışma standartları küreselleşmenin saldırılarına maruz kalmış, bu düzenlemelerin iş dünyasına yönelik ekstra maliyet anlamına geldiği fikri yaygınlaşmıştır. Bunun sonucu olarak da neo-liberal üretim süreçleri iş gücü piyasasının serbestçe gelişmesini engeller hale gelmiştir. Küreselleşme karşısında insan emeği değer kaybetmekte, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün uzmanlaşmış evrensel sistemi gücünü yitirmektedir. Hukuk sistemlerinin işçi haklarını koruyan kontrol prosedürleri bağlayıcılık sorunu yaşamaktadır.

İşçi haklarının, bu gelişmeler karşısında konumunu kaybetmemesi için öncelikle listesi çıkarılmalı ve bu hakların insan hakları bünyesindeki etkinliği artırılmalıdır. İşçi haklarını içeren ulusal ve uluslararası düzenlemelerin yargısal düzeyde uygulanabilirliği güçlendirilmelidir. İşçi haklarının toplum geneline yönelik etkileri yeni baştan tartışılmalı ancak bu yapılırken küreselleşmenin getirdiği zorluklarla da yüzleşilmelidir. Bugün önemli olan, insan haklarının sağlam bir çekirdeğinin varlığı ve bu çekirdeğin özellikle çalışma hakları üzerindeki etkilerinin yeniden tanımlanması ihtiyacının ortaya çıkmış olmasıdır. Yargı mekanizmaları insan haklarının çekirdeklerinin açıkça somutlaştığı organlardır. Emegın sert çekirdeğinin temel bileşeninin işçi hakları olduğunu tespit eden de yine yargı organlarıdır. Bununla birlikte işçi haklarının insan hakları anlamında derinliğini sağlama görevi sadece yargı mekanizmalarına ait değildir. Çalışma hayatını düzenleyen ve oluşturan unsurlar bir bütün olarak çoklu işbirliklerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Hukukçu sıfatıyla yapılan inceleme ve araştırmalar yalnızca bu alanın bilinmesiyle sağlanamaz. Araştırılan konunun yapısına uygun nitelik taşıyan

ekonomi ile ilgili meselelerin, doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin ilgili alanlarının da incelenmesi gerekir. Ancak bu şekilde net bir hukuki anlayış ortaya konabilir. İşçilerin ve işverenlerin hak ve yükümlülüklerinin tanımlanabilmesi için sosyal güvenlik alanında sağlanan sosyal yardımların da araştırılması gerekliliği bu duruma temel bir örnek teşkil etmektedir. Bu esasa uygun olarak kitabımızda İş Hukukunun eşitlik ve sosyal adalet ilkeleri dahilinde çalışma hakkının yapısı ve esneklik kavramları inceleme konusu yapılmıştır.

İş gücünün tabi olduğu ücret politikaları, bireyselleşme ve güvencesiz çalışma ilişkilerine yönelik düzenleme ve uygulamalar ile değerlendirmelerimizi içeren kitabımızda istihdam kaynaklarını içerecek şekilde pekiştirici bilgilere yer verilmiştir. Doktrinsel bilginin yanı sıra yargısal düzeydeki gelişmelerin de incelendiği çalışmamızda teknoloji, dijitalleşme ve yapay zekanın işçilerde yol açtığı endişeler ve bu endişelere karşı alınabilecek koruyucu önlemlere yönelik ayrıksı incelemeler ortaya konmuştur. İş Hukukunun tarihsel geçmişi ve nasıl ortaya çıktığına yönelik açıklamalarımızla başlayan kitabımızda hukukun genel ilkeleri ve mevzuat esasları dahilinde kaynaklara yer verilmiştir. Ancak esas olarak iş gücü temeli üzerine inşa edilmiş olması itibarıyla çalışma hakkının kökenlerini, uygulamalarını ve sorunlarını ortaya koyma yönlü anlayışa öncelik verilmiştir. Çalışmanın hak olmasından hareketle istihdamda eşitlik ve istikrarın gerekliliğine yönelik mevcut hukuki durumun incelenmesi ana fikir olarak yansıtılmıştır.

Bu kitabın yazılmasında bilgi ve esin kaynağı olan pek çok kişi bulunmaktadır. Şahsıma doktora tez hocam olma onurunu bahşeden, engin tecrübesi ve bilgi birikimini esirgemeyen kıymetli hocam rahmetli Prof. Dr. Turhan Esener'e, benim ve eşimin her zaman yanımda olan kıymetli eşleri rahmetli Sabiha Yıldız Esener'e, her türlü zorluğa rağmen benden desteğini esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet Tefik Gülsoy ve Prof. Dr. Şaban Kayhan'a ve yılmadan usanmadan bana güç veren ve her zaman arkamda duran kıymetli eşim Gülçin Gürlük Başyigit'e teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

İŞ GÜCÜ HUKUKUNUN ORTAYA ÇIKIŞI, HUKUKİ NİTELİĞİ VE KAPSAMI

A) İŞ GÜCÜ KAVRAMI VE TARİHSEL GEÇMİŞİ	7
B) İŞ GÜCÜ HUKUKUNUN İLKELERİ	9
1- İSTİHDAMDA İSTİKRAR.....	10
2- ADİL VE EŞİT ÇALIŞMA STANDARTLARININ SAĞLANMASI.....	13
C) İŞ GÜCÜ HUKUKUNUN ANAYASAL DAYANAĞI	14
D) İŞ GÜCÜ HUKUKUNUN KAVRAMSAL YAPISI	17
E) İŞ GÜCÜNÜN TABİ OLDUĞU BİREYSEL İŞ İLİŞKİSİNİN NİTELİK VE İÇERİĞİ.....	24

II. BÖLÜM

ÇALIŞMA HAKKININ YAPISI, NİTELİĞİ VE UNSURLARI

A) İŞÇİ HAKLARININ NİTELİĞİ VE KAPSAMI	29
B) ÇALIŞMA KAVRAMININ HUKUKSAL YAPISI	35
1- ÇALIŞMANIN HAK NİTELİĞİ.....	35
2- ÇALIŞMANIN YÜKÜMLÜLÜK NİTELİĞİ.....	39
3- ÇALIŞMA HAKKI VE ANGARYA YASAĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ	40
4- ÇALIŞMA HAKKININ UNSURLARI.....	45
a) İsteğe Bağlılık.....	46
b) Eşit Bir Biçimde Herkese Tanınması	46

c) Gelir Amacına Yönelmesi	49
d) Asgari Koşullarının Devlet Tarafından Düzenlenmesi.....	50
e) Görev ve Yükümlülük İhtiva Etmesi	53
5- ÇALIŞMA ZAMANINI BELİRLEYEN HUKUKİ KAVRAMLAR	53
a) Çalışma Süresi	53
b) Dinlenme ve Tatil Süreleri	57

III. BÖLÜM

ÇALIŞMA ESNEKLİĞİ KAVRAMI, İŞ GÜCÜ HUKUKU ANLAMINDA ORTAYA ÇIKARDIĞI SONUÇLAR VE GELECEK PERSPEKTİFİ

A) ÇALIŞMA ESNEKLİĞİNİN KAVRAMSAL YAPISI VE ÇALIŞMA ESNEKLİĞİ SİSTEMLERİ.....	61
1- TEK TARAFLI VE KOŞULSUZ İŞ GÜCÜ ESNEKLİĞİ (NEOLİBERAL AGRESİF ESNEKLİK).....	65
2- KORUMACI VE UZLAŞMACI ESNEKLİK.....	67
B) ÇALIŞMA ESNEKLİĞİNİN İŞ GÜCÜ HUKUKUNA YÖNELİK ETKİLERİ	71
1- İŞ GÜVENCESİZLİĞİ.....	71
a) İş Güvencesizliğinin Hukuk Dışı Unsurları	74
b) İş Güvencesizliğinin Hukuki Unsurları	78
c) İş Güvencesizliği ve Çalışma Esnekliği Arasındaki Hukuki İlişki	80
2- İŞ İLİŞKİSİNİN BİREYSELLEŞMESİ	83
a) İşçi Ücretlerinin Belirlenmesinde Bireyselleşme.....	86
b) İş Organizasyonunda Bireyselleşme.....	88
C) ESNEK ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNİN GELECEK PERSPEKTİFİ.....	90
1- İŞ GÜCÜ ESNEKLİĞİ VE GÜVENCESİZ ÇALIŞMA STANDARTLARI ARASINDAKİ ÇELİŞKİ	92
a) İş Gücü Esnekliğinin Neden Olduğu Güvencesizlik Hallerine Yönelik Kamu Politikaları.....	93
b) Güvence Temelli Geleneksel İstihdam İlişkileri ile Yoksulluk ve Dışlanma Arasındaki İlişki	95
c) Esnekleşmenin Emegın Ticarileşmesine Yönelik Etkisi	96
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	107

KISALTMALAR

BİK	: Basın İş Kanunu
bs.	: Baskı
CD	: Ceza Dairesi
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
DİK	: Deniz İş Kanunu
DMK	: Devlet Memurları Kanunu
E.	: Esas
E.T.	: Erişim tarihi
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi
HD	: Hukuk Dairesi
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İSGK	: İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu
İşK	: İş Kanunu
RG.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSGSSK	: Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
STİSK	: Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu
T.	: Tarih
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TİHEKK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
Y.	: Yargıtay
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu